

УДК 001-057.4(477)«1930»(092) Г.Нудьга:801.81

FOLK EPISTOLARY (BASED ON THE WORK OF GRIGORIY NUDGHA «CORRESPONDENCE BETWEEN THE ZAPORIZHS WITH THE TURKISH SULTAN»)

НАРОДНИЙ ЕПІСТОЛЯРІЙ (НА МАТЕРІАЛІ ПРАЦІ ГРИГОРІЯ НУДЬГИ «ЛИСТУВАННЯ ЗАПОРОЖЦІВ З ТУРЕЦЬКИМ СУЛТАНОМ»)

Kolomytseva M.O./ Коломицева М.О.*PhD (Philol.), Assistant Professor / к.філол.н., асист.*

ORCID: 0000-0002-6268-3105

Domylivska L.V. / Домилівська Л.В.*PhD (Philol.), Associate Professor / к.філол.н., доц.*

ORCID: 0000-0003-0726-0801

Marchun O.V. / Марчун О.В.*PhD (Philol.), Associate Professor / к.філол.н., доц.*

ORCID: 0000-0002-7272-7773

*Taras Shevchenko National University of Kyiv,**Kyiv, Volodymyrska, 60, 01033**Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Київ, Володимирська, 60, 01033*

Анотація. Стаття присвячена аналізу праці Г. Нудьги «Листування запорожців з турецьким султаном». Автор розглядає основні характеристики козацького послання як жанрового різновиду фольклору, серед яких конвенційність, варіативність та анонімність. У статті на матеріалі тексту листування проілюстровано внутрішній зміст опозиційних універсалій «свій»/«чужий», що свідчить про домінантні пріоритети народної аксіології. Для підтвердження ідей, що постулюються, використовуються документальні біографічні відомості, мемуари. Особлива увага приділяється аналізу мовних засобів і прийомів, притаманних фольклорному тексту. На основі фактологічного матеріалу автор статті відновлює ланцюг творчої взаємодії у листуванні: адресант-автор ↔ інтерпретатор ↔ народний оповідач. У розвиток ідей Г. Нудьги автор стверджує, що головною причиною виникнення варіантів та закріплення фольклорних стереотипів у нарації листа-виклику є образна палітра, заснована на архетипах. Встановлено, що архетип «герой» набуває конкретних образних проявів залежно від філософії, функції жанру та національної традиції. Також у роботі обґрунтовано поняття «гротескний реалізм», яке значною мірою пояснює «оксюморонний» спосіб мислення авторів-адресантів послань. Особливу увагу приділено значенню досліджень Г. Нудьги, який вперше проаналізував цей твір як цінний фольклорний текст.

Ключові слова: запорізькі козаки, листування, «свій-чужий», гротескний реалізм, лист-пародія, лист-виклик, авторський текст, фольклорний текст.

Вступ.

Листування як форма комунікації завжди відігравало важливу роль у суспільному житті, відображаючи не лише особисті, а й загальнонаціональні настрої. Особливе місце в історії української культури займає народний

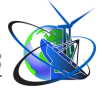
епістолярій – жанр, що поєднує в собі фольклорну образність, гострий розум і глибоку національну самосвідомість. Одним із найвідоміших зразків цього явища є легендарне листування запорожців із турецьким султаном, яке стало символом волелюбного духу козацтва.

Епістолярні жанри різних періодів розвитку літератури характеризуються широким спектром використання мовних засобів, що свідчать про інтенції культури нації загалом. І українська культура в цьому сенсі не є винятком. Варто лише згадати відомий не лише на території України, а й далеко за її межами легендарний лист запорізьких козаків до турецького султана, написаний за часів кошового отамана І. Сірка. Цікаво, що цей факт не зафіксований в історичних документах як конкретна подія. Але це не завадило вказаному епістолярному твору стати воістину фольклорним текстом: йдеться про поліваріантність, конвенційність та анонімність аналізованого нарратива.

У листі особливо яскраво представлено опозицію «свій»/«чужий», яка є однією з головних парадигм у народній свідомості. Цей факт значною мірою визначив інтерес вчених до тексту послання козаків. На сьогодні у фольклористиці відомі лише поодинокі праці (зокрема дослідження Г. Нудьги), присвячені аналізу як власне тексту епістолярію, так і його оцінці як одного з жанрів народної творчості, що свідчить про актуальність представленої статті.

У своїй праці «Листування запорожців з турецьким султаном» Григорій Нудьга досліджує це унікальне явище, простежуючи його історичні корені, мовну специфіку та жанрові особливості. Автор аналізує різні варіанти листа, його художню форму й стилістичні особливості, що роблять цей документ не лише історичним джерелом, а й пам'яткою народної словесності.

У цій статті розглядається народний епістолярій як явище, його художньо-виражальні засоби, а також значення листування запорожців у контексті української літературної традиції. Особлива увага приділяється дослідженням Григорія Нудьги, що дозволяють глибше зрозуміти цей унікальний текст як відображення народного світогляду та мовної культури.

Основний текст.

Категорії «свій-чужий» належать до культурних універсальї фольклору. Розгляду цих категорій, складному і неоднозначному ставленню суспільства до класифікації «чужих», внутрішньому змісту універсальї присвячено низку публікацій [5, с.413]. Під час епічних війн, тобто військових дій, які охоплюють всі, без винятку, сторони життя, змінюються світоглядні орієнтири, притаманні мирному життю. У такі часи «чужі» не заслуговують на порозуміння; поблажливість до них сприймається як слабкодухість і вразливість «своїх», чого не може допустити етнос, який виборює волю, а може, і саме життя. І ось тоді поширюється і набуває особливого значення «гротескний реалізм». Під цим терміном розуміється найдавніший тип образності і відповідний стиль мислення, що поєднує високе сакральне і низове профанне [1, с.311; 3, с.317]. Поєднання цих явищ також викликає сміх. Під час війни проведення перемовин із ворогом (усна або письмова форми) належить до серйозних, отже «високих», категорій, які сакралізувалися у свідомості державної еліти. Однак подібне ставлення до супротивника не характерне для народної аксіології. Жодні політичні обставини або формальності не заступають у народній свідомості образ «чужинця», який ототожнюється за своєю семантикою з образом ворога. Богдан Хмельницький і його вірні – хто менше, хто більше – були пов'язані саме з народною стихією життя, що позначилося на їхніх реакціях у відповідних ситуаціях.

Досліджуючи жанр «листування» в українській народній традиції, відзначаємо, що учені-фольклористи, котрі займалися проблемами жанрології, здебільшого оминали своєю увагою цей цікавий за своєю природою феномен. Уперше в українській науці про народну творчість серйозно зацікавився цим питанням Григорій Нудьга. На сучасному етапі фольклористичних студій із названої проблеми вагомих досліджень немає. Тому на часі порушити питання про розширення жанрової парадигми за рахунок уведення до неї жанрового різновиду «лист-виклик», оскільки базові ідентифікатори фольклорного тексту – конвенційність, варіативність, анонімність – притаманні цьому явищу народної культури. Більше того, маючи фактологічний матеріал у вигляді писемних

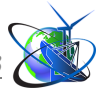

зразків-варіантів, а також лист-протоваріант, адресант якого має конкретне ім'я, ми можемо спробувати відтворити ланцюг творчої взаємодії: адресант-автор ↔ інтерпретатор (часто козацький писар) ↔ народний наратор. З'ясування механізмів трансляції смислів може відхилити завісу лабораторії колективної творчості загалом.

Особисте листування Б.Хмельницького може бути об'єктом фольклористичного аналізу з пріоритетом виявлення такої суб'єктної сили, яка продукує індивідуальний творчий продукт (лист), взаємодіє з фольклорним творчим продуктом (етносуб'єктною силою) на рівні уведення питомо значущого відсотку фольклоризму в персональний креативний простір, а також засновує потенційну можливість постання на його основі варіантів, тобто фольклоризується.

Як переконують нас документальні біографічні відомості про українського гетьмана, мемуари його сучасників, у повсякденному житті видатний гетьман постає прихильником народної української традиції, так само і його мова пересипана простонародними зворотами, прислів'ями, приповідками [4, с.95]. Отже, він сам був носієм фольклорної традиції, ретранслятором фольклорної пам'яті. Саме народна стихія у поєднанні з запальними емоційними вибухами, на які був здатен Б. Хмельницький, є благодатним підґрунтям для проявів «гротескного реалізму» (тип художньої творчості, де допускається значна деформація реальних подробиць, предметних деталей буття; для сюжетів і персонажів властива неправдивість). Ми схильні пов'язати його епістолярну стилістику з внутрішньою екзистенцією людини-гетьмана. Так, відповідаючи статусу державного діяча, рівного серед рівних із можновладцями європейського рівня, Хмельницький-людина тримався і свого національного кореня, не зраджував козацькому звичаю, узгоджував індивідуальну картину світу з предківською. Для нього такий «оксюморонний» спосіб думання – поєднання «низького», питомо національного та «сакрального», елітарно-державницького стилів – очевидно, з часом став органічним [5].

Так, М. Костомаров наводить лист Богдана, в якому Хмельницький

ущипливо звертається до відомого польського магната і одного з найзатятіших ворогів православ'я Я. Вишневецького, називаючи його «приятель мій, хоча і недоброзичливий», а далі глузує у формі риторичного запитання: «Ваша милість надіється на допомогу короля, чому ж Ви самі не виходите з нір і не об'єднуєтесь з королем...» [9, с.341]. Схожий за стилем і лист гетьмана Богдана польській шляхті, яка тікала від його військ до Замостя: «Зараз ми разом (з народом), і чи ж не допоможе вам Бог більше по нас їздити!» [13, с.69].

Ще яскравіше «гротескний реалізм» постає у листах Максима Кривоноса. Відчайдушний воїн, талановитий полководець і авторитетний народний ватажок, звісно, вважав себе не гіршим від родовитої і гонорової польської шляхти. Певне наслідування шляхтянського поведження і способу життя в козацькій культурі XVII ст. є предметом окремого дослідження, приклад якого показала, зокрема, Н. Яковенко. Для нас важливою є думка дослідниці про схожість ставлення до війни і військових звичаїв різних народів, що брали у ній участь [15, с.192-202]. Такі типологічні зв'язки, наприклад, демонструють листи М. Кривоноса, в яких містяться виклики ворогів на поєдинок. До таких «викликів» вдавалися і польські шляхтичі, звертаючись до рівних собі супротивників. Однак стилістика листування М. Кривоноса сповнена засобами гротеску, сарказму, іронії. Подібні прийоми беруть початок від архаїчного військового звичаю викликати на двобій за допомогою провокації словом або чином. Виклик-провокація виконував функцію емоційного впливу на контрагента бою, сприяв дестабілізації його внутрішнього стану, спричиняв сумнів у власних силах, водночас – був психотерапевтичним засобом, спрямованим на утвердження індивідуальної бойової спроможності, домінантної сили. Наведені приклади ідеологічного протистояння (закріпленого вербально), що передувало фізичному зіткненню, у суті своїй, є зафіксованою письмово давньою традицією, знаною у вітчизняній жанрології народнопоетичної творчості як дражнилка. Народна дражнилка всім своїм ладом спрямована на те, щоб поставити на місце кривдника, висловити своє ставлення до неприємних відхилень у поведінці, звичках, зовнішньому вигляді опонента. Без дражнилки гра і життя дитини втрачають подекуди

гармонійність, а часом і справедливість. Діти передражнюють старців, що є варіантом опозиції до представників «чужої» групи, успадкованої від дорослих: «Дайте мені, да не минайте мене, да не мене вас лиха година. Не давайте мені мучиці, бо мучиця розпилиться. Не давайте мені хліба, бо хлібець розкришиться. Не давайте мені пшонця, бо пшонце розсиплеться. А дайте мені гроші, бо гроші мені знадобляться» [6; с.165]. Таку ж тенденцію ми спостерігаємо загалом, аналізуючи образну систему дражнілок, об'єктом висміювання яких є представник чужих вікових, етнічних, релігійних, професійних груп [7; с.258]. Наприклад, гончарів дражнили: «По горшки, по миски, нема хліба кришки» [14]; євреїв передражнювали:

Жидівочка Рохля

А на літо ожила,

Під припічком здохла,

Поросят навила.

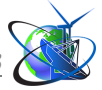
Аналізований нами жанр народного епістолярію – «лист-виклик» – типологічно близький за образною системою та функціональним навантаженням і до іншого виду фольклорної творчості,. Так, страшилки (страшні наративи, чорні віршики) активно використовувалися й актуалізуються нині як певний різновид виховної практики чи інструмент для самонавіювання. Скажімо, залякування виявляє подвійну ефективність у дитячому (і, як ми пересвідчуємося, загалом у різновіковому колективі): по-перше, утвердження власних лідерських позицій, по-друге, подолання індивідуальних страхів, утвердження волі, зміцнення духу. Найпоширеніші для жанру фольклорні образи прямо пов'язані з семантикою «потойбіччя»: соціального (розбійник, бурлака, старець, москаль, піп), національного (циган, жид, кацап, лях), буттєвого (відьма, домовик, бабай, покійник тощо). Як плаче дитина, і сьогодні кажуть: «Йдуть цигане (старці, кацапи)! Заберуть у мішок (коробку)»; «Вовк прийде і тебе з'їсть»; «Цить, а то відьма йде і в дойницю забере (що чужі корови доїть)»; «Батюшка йде, я порозказую батюшці, він тобі меду не дасть». Поширеним було залякування Богом. Показуючи на образи, дорослі часто казали: «Дивись – он Бог свариться на тебе пучкою і каменюку держить; як кине на тебе і вб'є, і ти не будеш у нас». Коли діти хотіли купатися, а їх потрібно було зупинити, то лякали

русалками: «Не йдїть, діти, туди (до річки, криниці), а то там русалки в білій одежі залоскочуть» [6; 110-111]. Так закладається ієрархія у стосунках і поведінці молодших зі старшими, передаються смисли смирення, покори перед Богом. Так людина соціалізується, учиться самоідентифікуватися і засвоює світоглядні стереотипи [7;с.258].

Велика популярність сюжетів листів-викликів зумовлена саме стереотипією, художньо оформленою у фольклорну формулу. Так, прикладом такої формульності є «лист Нечая». За легендою, Д.Нечай – народний месник і полковник Б.Хмельницького – нібито відправив М. Калиновському лист-виклик: «Прошу до Брацлава, до дому мого на добрий мед, на бочку одну-другу вина. Маю на цей бенкет і кілька штук гармат і пороху кілька бочок – будемо собі стріляти на здоров'я» [13, с.144]. Ідентичним звертанням, фактично фольклорною формулою-кліше, розпочинається послання кошового отамана І.Сірка турецькому султану. Вісім разів Запорозька Січ обирала Івана Дмитровича Сірка кошовим отаманом. За понад кількасотрічне існування Січі жоден кошовий отаман не зажив такої любові й шани серед січового товариства. Україна – Лівобережна, Правобережна, Слобожанщина – в 60- 70-і рр. XVII ст. не знала людини, яка б могла зрівнятися за популярністю з Іваном Сірком. Загальне визнання і безмежну вдячність сучасників набула тоді очолена Іваном Сірком героїчна боротьба козацтва проти турецько-татарських агресорів, що загрожували геноцидом українському народові. Запорозький витязь вважав найпершою і найголовнішою метою кожного походу визволення бранців з полону, що гинули в рабстві султанської Туреччини та Кримського ханства. Великий талант полководця, особиста хоробрість, мужність і відвага поєднувалися в ньому з безмежною відданістю народній справі.

Ще за життя Івана Сірка про нього ходили легенди, про його подвиги звучали думи й пісні. Знаменитий лист-пародія запорозьких козаків султанові Оттоманської Порти, невідомо коли і ким створений (маємо його варіанти ще з початку XVII ст.), народна пам'ять пов'язала саме з цим легендарним кошовим. Г. Нудьга доводить, що лист – це жанр, який побутував у той час [10, с.260].

Отже, в розвиток тези Г.Нудьги, висловлюємо припущення, що наріжною причиною виникнення варіантів та закріплення фольклорних стереотипів в нарації листа-виклику та його модифікацій (лист-пародія) є не форма закріплення та трансляції інформації (усна чи письмова), а образна палітра, заснована на архетипах. Архетип «герой» набуває конкретних образних оприявлень залежно від філософії і функції жанру та національної традиції. Для аналізованого нами жанрового різновиду властива героїзація, аж до міфологізації конкретної історичної постаті, особиста історія якої накладається на історичні реалії нації: з боротьбою, перемогами, жертовністю в ім'я ближнього. Засоби типізації, а значить і впізнаваності, і самоідентифікації, водночас є рушієм наслідування взірцевої моделі, яка приписувалася герою. Своєрідне «тиражування», а радше експлуатація «особистої історії» першоавтора епістолярного тексту відбувається за таких умов: коли особистість (автор) відповідає базовим параметрам / уявленням аудиторії (етнічного колективу) про «свого» та в аксіологічній шкалі її особистісна модель поведінки загалом визнається взірцевою, тобто вартою наслідування колективу; коли в авторському / індивідуальному комунікативному арсеналі скомпресовано фольклорний досвід аудиторії (етнічного колективу).

Г. Нудьга заперечує поділ пам'ятки на два ізводи, вважаючи, всупереч тезі К. Харламповича, і лист запорожців, і лист чигиринців одним твором, і в силу цього вносить плутанину в датування, кажучи про списки листа запорожців, що відносяться до XVII в. [10, с.261].

Не можна, мабуть, вважати лист запорожців складеним до 1620 р. в Україні тільки на підставі того, що під цим роком у Козачій хроніці 1636 зафіксовано листування турецького султана з польським королем, що містить аналогічні пародійні титули. По-перше, листування це сильно відрізняється від листа запорожців, має самостійний зміст, не перекликається з вмістом козацького послання. По-друге, воно дійшло до нас у складі більш пізньої пам'ятки – Літопису Самійла Величка XVIII ст. [11]. Г. Нудьга вважає, що у лист запорожців закладено основу всіх творів, що мають пародійні титули, починаючи з

поетичної повісті про Азов і закінчуючи вже згаданим листуванням польського короля з турецьким султаном. Найімовірніше – це один із фактів із досить поширеною традицією, що існувала, можливо, з XVI ст. і в Україні, і в Європі.

У вступі до монографії «Республіка козаків» Г.Нудьга зазначає, що жодне явище історії українського народу не здобуло в світі такої слави, прихильності, заслуженої популярності й романтичного освітлення, як козащина та його фортеця – Січ. Доказом цього є той факт, що слово «козаки», їхні військові подвиги, героїзм, волелюбство, лицарство, мужність, безкорисність ще й тепер згадуються далеко за межами України. Іван Франко акцентував, що у XIX ст. в Європі українське козацтво сприймалося як символ вільності, відтак варте наслідування й пильної уваги [12, с. 78].

Саме з ім'ям гетьмана Мазепи поширилися конкретні відомості про козаків і до Америки, а пізніше і до Австралії. Українську народну поезію світ сприймав і ще й тепер сприймає як козацьку. Англійською мовою в Америці й Австралії можна почути колискові пісні про козаків та їхніх дітей. По всьому світу українців давно стали називати «козацькою нацією». Козаки завоювали добру славу у всьому світі, прославивши наш народ [12, с.77].

Запорізька Січ стала форпостом боротьби православного слов'янства з ісламом – Османською імперією. Узагальнююче гасло воєн із турками – «За віру!», позаяк основним завданням козацтво вбачало збереження релігійної ідентичності, що знайшло у «Листі запорожців» на мотивному рівні: «Не будеш ти годен синів християнських під собою мати; твого війська ми не боїмось, землею і водою будем битися з тобою...» Утвердження рідної віри досягається за допомогою архетипових образів «земля» / «вода», що сягають давніх міфологічних уявлень українства, тобто окреслюють «свій» простір і, відповідно, домінанту «своїї» сили, правди і волі.

Однією із ознак гротескного реалізму, який набуває бурлескного ефекту, є пародійно-зневажливе номінування адресата. Так, султан у «Листі...» – «вавілонський кухар, македонський колісник, єрусалимський броварник, александрійський козолуп, Великого і Малого Єгипту свинар, вірменська свиня»

та ін. із акцентуацією на релігійній конотації та на приналежності султана до «чужого» простору, що, відповідно, маркує його як ворога: «нашого Бога (тобто, Ісуса Христа.) дурень... нехрещений лоб», «шайтан турецький» тощо [10].

Відтак, аналіз тексту «Листа...» виявляє в ньому глибокі світоглядно-релігійні пласти непростих стосунків двох цивілізацій – православно-християнської та ісламсько-мусульманської, подані через призму української історії. Ідея Бога постає, як зазначає О. Івановська, «універсальним надособистісним виміром свідомості», що у фольклорній традиції – «найвищий рейтинговий пункт аксіологічної шкали народної свідомості» [7; с.65]. За своїм джерелом ідея нації (належності до етнічної групи) асимілюється за імперативністю з ідеєю Бога, що транслюється в національну культуру. Зіткнення ж з іншим смисловим світом («чужим»). «Смисловий конструкт іноземця, іновірця (нехристі) у фольклорному тексті породжується оцінкою наближеності реального до необхідного та ідеального. Розумним є таке необхідне та ідеальне, що «вписується» в контекст своєї віри та національної культури. Схема дії суб'єктності у такому випадку вимагає «підтвердити» перелік ціннісно важливих категорій смислового простору» [2; с.99].

У фольклорних текстах такі тенденції матеріалізуються у вигляді ірраціональних фобій у стосунках з «інакшими». Суб'єктність моделі «православні – іноземці, іновірці» визначається як акцентуація вищості власної нації та релігії і культивування меншовартісності світогляду іноземців та іновірців [7; с.66], а отже, набуває гротескно-пародійного забарвлення.

Висновки.

Дослідження народного епістолярію на основі праці Григорія Нудьги «Листування запорожців з турецьким султаном» дозволяє зробити кілька важливих узагальнень.

По-перше, епістолярний жанр у народній творчості відіграє значну роль як засіб комунікації та вираження колективної свідомості. Листування запорожців із султаном є не просто історичним документом, а унікальним явищем української культури, що демонструє сміливість, гумор і волелюбність козацтва.

По-друге, аналіз листа свідчить про його багат шарову природу: він містить риси фольклорної поетики, сатири, усної народної творчості та художньої вигадки. Це підкреслює значення народного слова як важливого елементу української історичної пам'яті.

По-третє, дослідження Григорія Нудьги підтверджує, що цей текст має не лише історичну, а й літературну цінність. Його аналіз дозволяє краще зрозуміти традиції українського письменства, зокрема взаємозв'язок між усною та писемною культурами.

Г.Нудьга провів велику роботу з вивчення різних варіантів та редакцій «Листа...», переглянувши в архівних фондах Києва, Львова, Вільнюса, Москви та інших +міст давні видання і збірники, які стали основою для написання розвідки «Листування запорожців з турецьким султаном».

Основною ж заслугою українського дослідника є те, що він уперше підійшов до цього твору як до цінного фольклорного утвору, що значною мірою вплинув на літературу.

Отже, народний епістолярій є важливим складником національної культурної спадщини, а листування запорожців із султаном — яскравим прикладом його самобутності. Праця Григорія Нудьги дає змогу глибше усвідомити мовні, стилістичні та жанрові особливості цього феномену, що робить його дослідження актуальним і цінним для української літературознавчої науки.

Література:

1. Бахтін М. М. Проблема тексту у лінгвістиці, філології та інших гуманітарних науках. Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст./ за ред. М. Зубрицької. Львів: Літопис, 2002. С. 416-422.
2. Вашків Л.П. Епістолярна літературна критика: становлення, функції в літературному процесі. Тернопіль: Поліграфіст, 1998. 134 с.
3. Воропай О. І. Мемуарна література. Види, правдивість, зв'язок з художньою літературою. Визвольний шлях. 1983. Кн. 3. С. 374-377.

4. Дашкевич Я. Родинний клан Хмельницьких // Київська старовина. 1995. № 4. С. 95–101
5. Документи Богдана Хмельницького. Київ: Вид-во АН УРСР, 1961. 740с.
6. Заглада Н. Побут селянської дитини // Матеріали до етнології. 1929. Т.1. 180 с.
7. Івановська О. Український фольклор: семантика і прагматика традиційних смислів: Підручник. Київ: ВПК «Експрес-Поліграф», 2012. 336 с.
8. Костомаров М. Запорожская песня. 1861. // Етнографічні писання Костомарова. Зібрані заходом академічної комісії Української історіографії. Записок Українського наукового товариства в Києві. Том XXXV. /за ред. М. Грушевського. Київ: Держ. видав. України, 1930. 282 с.
9. Костомаров М. Историческая поэзия в новые ее материалы «Исторические песни малорусского народа» с объяснениями В. Антоновича и М. Даргоманова: Т.І. // Етнографічні писання Костомарова. Зібрані заходом академічної комісії Україн. історіографії. Записок 6. Українського наук. товариства в Києві. Том XXXV./ за ред. М. Грушевського. Київ: Держ. видав. України, 1930. С. 299 – 334.
10. Нудьга Г. Листування козаків з турецьким султаном як літературна пародія//Нудьга Г. А. На літературних шляхах. Київ, Дніпро, 1990. С.260–346
11. Нудьга Г. Пародія в українській літературі / Відп. ред. С. В. Щурат. Київ: Вид-во АН УРСР, 1961. 176 с.
12. Нудьга Г. Республіка козаків. Середньовічна Європа про Січ і козаків. 2-е вид. Київ. Варта, 2005. 104с.
13. Підгорна Лілія. Фольклористичні концепції Миколи Костомарова: Тексти лекцій. Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2008. 72 с.
14. Українські приказки, прислів'я і таке ін. / Збірники О.В.Марковича та ін. (Уклав М. Номис). Київ: Либідь, 1993. 765 с.
15. Яковенко Н. Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI–XVII ст. Київ: Критика, 2002. 415с.

Abstract. *The article is devoted to the analysis of the work of G. Nudga “Correspondence of the Zaporozhians with the Turkish Sultan”. The author considers the main characteristics of the Cossack message as a genre variety of folklore, including conventionality, variability and anonymity. The article illustrates the internal content of the oppositional universals “one’s own”/“alien’s” on the material of the text of the correspondence, which indicates the dominant priorities of folk axiology. Documentary biographical information and memoirs are used to confirm the postulated ideas. Special attention is paid to the analysis of linguistic means and techniques inherent in the folklore text. Based on factual material, the author of the article restores the chain of creative interaction in correspondence: addressee-author ↔ interpreter ↔ folk storyteller. Developing the ideas of G. Nudga, the author argues that the main reason for the emergence of variants and the consolidation of folklore stereotypes in the narrative of the letter-challenge is the figurative palette based on archetypes. It is established that the archetype “hero” acquires specific figurative manifestations depending on the philosophy, function of the genre and national tradition. The work also substantiates the concept of “grotesque realism”, which largely explains the “oxymoronic” way of thinking of the authors-addressees of the messages. Special attention is paid to the significance of the research of G. Nudga, who first analyzed this work as a valuable folklore text.*

Key words: *Zaporozhian Cossacks, correspondence, “friend-stranger”, grotesque realism, parody letter, challenge letter, author’s text, folklore text.*

Стаття відправлена: 26.02.2025 р.

© Коломицева М.О.